

УДК 338.432(232.451/454)

ПОНЯТТЯ ТА СПЕЦИФІКА АГРОБІЗНЕСУ В УКРАЇНСЬКІЙ ЧАСТИНІ КАРПАТСЬКОГО ЄВРОРЕГІОНУ

О. Бенцак, здобувач

Львівський національний аграрний університет

Ключові слова: агробізнес, транскордонне співробітництво, єврорегіон.

Розвиток агробізнесу є невід’ємною складовою інтеграційного процесу кожної держави, і на його формування впливає низка чинників. Одним із них є транскордонне співробітництво, яке набуло останніми роками швидкого розвитку і зробило вагомий внесок в економічне та культурне життя держав-членів ЄС. Розглянуто й проаналізовано специфіку агробізнесу в українській частині Карпатського Єврорегіону.

Постановка проблеми. Аграрний бізнес на сьогодні відіграє важливу роль у ринковій економіці кожної держави та є її структурним елементом. В Україні впродовж останніх років було створено позитивні умови для становлення та розвитку аграрного бізнесу, прийнято законодавчі й нормативно-правові акти щодо вдосконалення функціонування ринків продовольчих товарів, у результаті чого виникли цілі галузі й підкомплекси, які стали досить конкурентними на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Поняття “агробізнес” вчені висвітлюють по-різному. У США під агробізнесом розуміють усю сукупність галузей, пов’язаних із розвитком сільського господарства, від фондозабезпечувальних галузей до торгівлі готовою продукцією зі сільськогосподарської сировини як продовольчого, так і непродовольчого призначення. У вузькому розумінні агробізнес передбачає лише виробництво, переробку й реалізацію сільськогосподарської продукції [3, с. 57-58].

Е. Рой трактує агробізнес як “систему координації забезпечення сільського господарства необхідними ресурсами і здійснення послідовних стадій виробництва, переробки й розподілу сільськогосподарської продукції та волокна” [9, с. 74].

На формування аграрного бізнесу впливає низка чинників, одним із яких є транскордонне співробітництво, яке набуло останніми роками швидкого розвитку і внесло вагомий внесок в економічне та культурне життя держав – членів ЄС.

Термін “транскордонне співробітництво” визначається “Європейською рамковою Конвенцією про транскордонне співробітництво різноманітних об’єднань і органів територіальної влади” як “... будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або територіальними владами, що перебувають під юрисдикцією двох або кількох договірних сторін, а також на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей” [2].

Деякі вітчизняні вчені розглядають транскордонне співробітництво як “співпрацю суміжних територій сусідніх держав, які мають спільні кордон, використання природних ресурсів і, відповідно, вирішенням деяких проблем (дороги, зв’язок, сфера обслуговування, придорожня інфраструктура)” [1, с. 654–697].

Розвиток ефективного транскордонного співробітництва загалом та в агробізнесі зокрема неможливий без входження держави до міжнародної системи транспортних коридорів та розбудови прикордонної інфраструктури, які сприятимуть збільшенню обсягів міждержавних перевезень. Територія та транспортні системи України відіграють унікальну транзитну роль на традиційних торговельно-транспортних шляхах, як через нові кордони ЄС зі Сходу до Європи, так і вздовж них – з Півдня на Північ.

Постановою Кабінету Міністрів № 346 від 20 березня 1998 р. затверджено програму створення та функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів (МТК) в Україні. Метою Програми визначено забезпечення єдиної державної технічної, технологічної, економічної, нормативно-правової та соціальної політики, що сприятиме інтеграції вітчизняної транспортної системи до європейської та світової транспортних мереж, повнішої реалізації транзитного потенціалу країни, залученню додаткових фінансових надходжень за надання транзитних послуг. Виконання завдань Програми, а також реалізація положень Закону України “Про Комплексну програму утвердження України як транзитної держави у 2002-2010 роках” №3022-III від 7 лютого 2000 р. сприяють позитивній динаміці вантажоперевезень за основними маршрутами МТК на євразійському транспортному просторі.

Наслідуючи європейський досвід, Україна ще на початку 90-х років звернула увагу на такий інструмент регіонального розвитку, як єврорегіони, діяльність яких сприяє інтеграції в Європу, а також розвитку прикордонної інфраструктури. На сьогодні в Україні функціонують такі єврорегіони: "Буг", "Верхній Прут", "Нижній Дунай", "Карпатський", "Сян", "Дніпро" та "Слобожанщина" за участю Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Одеської, Чернівецької, Чернігівської та Харківської областей. Основними завданнями діяльності єврорегіонів є зростання конкурентоспроможності, підтримка малого та середнього підприємництва, захист навколишнього середовища, розвиток людських ресурсів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню транскордонного співробітництва в агробізнесі присвятили свої праці такі вітчизняні науковці-дослідники як Г. В. Черевко, М. І. Долішній, А. В. Балян, В. І. Копитко, Г.Б. Іваницька, Ф. В. Горбонос та ін.

Відвідавши багато країн світу та проаналізувавши рівень розвитку агробізнесу в них, професор Г. В. Черевко у своїх працях неодноразово наголошує на важливості агропромислового комплексу для повноцінного розвитку економіки [4; 5]. Адже підтримуючи та субсидуючи сільське господарство, країна дбає передусім про свою економічну та політичну незалежність, намагається розвивати

власну структуру агробізнесу, покращувати взаємозв'язки й добросусідські відносини між державами, підтримувати вітчизняного виробника та зміцнювати продовольчу безпеку своєї країни. Усе це є запорукою стабільного та швидкого розвитку як окремого регіону, так і держави загалом.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення специфіки агробізнесу в українській частині Карпатського Єврорегіону.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом нашого дослідження є українська частина Карпатського єврорегіону, в якому розвиток сільського господарства зумовлений певними особливостями. Найважливішими з них є географічне розташування регіону, своєрідність природно-ресурсного потенціалу, природно-кліматичних умов; демографічні особливості, співвідношення розвитку суспільного та присадибного секторів у сільському господарстві; розвиток соціальної інфраструктури тощо.

Міжнародну асоціацію "Карпатський Єврорегіон" (КЄ) створено 14 лютого 1993 р., підписанням у м. Дебрецені (Угорщина) міністрами закордонних справ України, Польщі та Угорщини Декларації про співробітництво населення, яке проживає в Карпатському регіоні. Декларація зафіксувала підтримку урядами цих країн бажання органів самоврядування та місцевої адміністрації в регіоні Карпатських гір і річки Тиси створити "Карпатський Єврорегіон" як структуру для підтримання відносин довгострокового співробітництва між різними його учасниками. З 1997 р. до складу Карпатського єврорегіону ввійшли прикордонні повіти Румунії.

Територія Карпатського єврорегіону становить 161 279 км², з яких на Польщу припадає 11,5, на Словаччину – 6,4, на Румунію – 27,2, Угорщину – 18,4 і на Україну – 36,4% усієї площі. Населення Карпатського єврорегіону становить понад 16 млн осіб, керівними та виконавчими органами є Рада єврорегіону, Міжнародний секретаріат, Національні представництва, шість робочих галузевих груп. Карпатський єврорегіон входить до складу Асоціації прикордонних регіонів Європи [10; 11].

Пріоритетами функціонування Карпатського єврорегіону вважається розвиток транспортного зв'язку на його території; вирішення проблем розвитку інфраструктури, туризму; створення сучасної функціональної структури економіки регіону; розширення європейського й атлантичного співробітництва та ін.

Українська частина Карпатського єврорегіону охоплює Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Закарпатську області.

Територія Української частини Карпатського Єврорегіону розміщена в різних природно-економічних зонах (Полісся, Лісостеп, передгірська та гірська зона Карпат), їй притаманні власні традиції аграрного розвитку, виробництва та підприємницької діяльності. Рослинництво – базова галузь сільськогосподарського виробництва регіону, одна з провідних ланок усього агропромислового комплексу краю. Найсприятливішими для розвитку рослинництва є Прикарпатська та Лісостепова зони. Для української частини Карпатського Єврорегіону характерне багатогалузеве сільське господарство. З півночі на південь виділяють такі зони

спеціалізації: малополіська (льонарство, буряківництво, хмелярство, картоплярство, молочно-м'ясне тваринництво); лісостепова (зернове господарство, буряківництво, м'ясне і молочне тваринництво, свинарство, птахівництво); карпатська з підзонами: а) передгірська передкарпатська (льонарство, картоплярство, молочно-м'ясне тваринництво); б) гірська (м'ясо-молочне і м'ясне тваринництво, овочівництво, льонарство); в) передгірсько-м'ясне тваринництво і птахівництво) [10].

Ґрунтовий покрив регіону дуже різноманітний: на Волино-Подільській височині переважають сірі лісові ґрунти та опідзолені чорноземи, у Прикарпатті – деревно-підзолисті, поверхнево-оглеєні, у гірських районах Карпат – бурі гірсько-лісові (вони найпоширеніші, мають високу кислотність і низьку забезпеченість основними елементами живлення), а також інші ґрунти. У горах переважають лугові та дерново-буроземні ґрунти, дуже кислі, з неглибоким ґрунтовим профілем, сильно щербеністі та кам'яністі.

У лісостеповій зоні понад третина сільськогосподарських угідь займають змиті ґрунти. У Львівській області на них припадає 20,5%, в Івано-Франківській – 24,7%, у Чернівецькій – 49,5% загальної площі земельних угідь сільськогосподарського призначення. Ерозійним процесам у регіоні сприяють, з одного боку, складні природно-кліматичні умови (висока крутизна схилів, велика кількість опадів переважно зливного характеру), а з іншого – недостатньо виважена господарська діяльність людей: розорювання схилів, недотримання технологій вирощування сільськогосподарських культур, знищення та нераціональне використання лісів на горбистій місцевості.

Українська частина Карпатського єврорегіону має сприятливі для відпочинку, туризму та лікування природно-кліматичні умови та рекреаційні ресурси. Він характерний теплим, помірно вологим кліматом, чистим повітрям і мальовничими ландшафтами. У Карпатах є понад 800 мінеральних джерел із цінними лікувальними властивостями, запаси яких достатні для оздоровлення понад 7 млн осіб на рік.

Особливістю української частини Карпатського Єврорегіону є висока, порівняно з іншими регіонами України, густина населення, а також підвищена частка осіб, які проживають у сільській місцевості і, відповідно, зайняті у сільському господарстві. Усе це спричинило ситуацію, за якої площа сільськогосподарських угідь, що припадає на одного жителя села, майже втричі нижча, порівняно зі середнім показником в Україні.

Ще у гіршому становищі знаходиться досліджуваний регіон щодо забезпечення найпродуктивнішими – орними землями. Така ситуація в регіоні з землезабезпеченістю склалася історично. Крім великої питомої ваги, яка припадає на ліси, гори та ріки, впродовж століть простежується тенденція до багатодітності сільських родин, що своєю чергою ще більше загострювало проблему землі, у тому числі для задоволення власних потреб. Це спричинило в ХІХ ст. масову міграцію сільського населення Карпат в інші країни спочатку з метою заробітків, а згодом і для постійного місця проживання.

Характерною особливістю аграрного сектора Карпатського регіону є висока питома вага підсобного господарства в загальному обсязі продукції рослинництва і тваринництва. Агрокліматичні ресурси областей регіону достатні для обробітку більшості сільськогосподарських культур помірних широт. Рівнинні райони спеціалізуються на м'ясо-молочному тваринництві, свинарстві, птахівництві, обробітку зерна, картоплі, овочів і цукрового буряка, передгірні – на м'ясо-молочному скотарстві, льонарстві, обробітку зерна і картоплі, гірські – на м'ясо-молочному скотарстві та вівчарстві. Ще однією дуже важливою рисою української частини Карпатського євро регіону є менший, ніж у середньому в Україні, розмір сільськогосподарських підприємств. У гірських районах Карпат узагалі відсутні об'єктивні передумови для розвитку великих за розмірами господарств будь-якої форми власності. Це пояснюється саме дуже низьким рівнем землезабезпеченості.

Згідно зі статистичною інформацією [6], кількість сільськогосподарських підприємств в українській частині Карпатського євро регіону впродовж 2000–2008 рр. зменшилася майже на половину. Така тенденція спостерігається в усіх чотирьох областях. Якщо у 2000 р. їх кількість становила 1438 одиниць, то у 2008 р. – лише 796. Найменша кількість сільськогосподарських підприємств зосереджена у Закарпатській області – 107 одиниць, найвищий показник припадає на Львівську область – 365. У 2000 р. у Львівській області було зосереджено 43,4% усіх сільськогосподарських підприємств української частини Карпатського євро регіону; в Івано-Франківській області – 21,1%, в Закарпатській – 15,0%, а в Чернівецькій – 20,5%. У 2008 р. Львівська область збільшила їх кількість до 45,9% , а Чернівецька – 24,5%. В Івано-Франківській та Закарпатській областях відсоткове співвідношення становило 16,2 і 13,4% відповідно. Якщо у 2000 р. на українську частину Карпатського євро регіону припадало лише 11% с/г підприємств України, то у 2008 р. ще менше – 9,3%. Однією з причин такої ситуації в регіоні є обмеженість посівних площ.

Природно-кліматичні умови регіону, а також складні транспортні чинники гірських районів негативно вплинули не лише на розвиток рослинництва в конкретному регіоні, а й на виробництво продукції тваринництва. Ці чинники передбачають вирішення продовольчої проблеми за рахунок самозабезпечення громадян через особисті господарства населення. Якщо у 2000 р. питома вага особистих господарств населення країни у виробництві валової продукції тваринництва становила 70,8%, то у 2008 р. ці показники зросли до 72,6%. Як наслідок, в Україні, де тваринництво донедавна було зосереджено переважно у колгоспах і радгоспах, виробництво валової продукції цієї галузі в усіх категоріях господарств зменшилося на 75,7%, а в гірській зоні Закарпаття, де тваринництво переважно було зосереджено у приватних господарствах, – лише на 10,5%.

На противагу Львівській області, де в приватному секторі здебільшого переважає свинарство, гірські райони, через свої природно-кліматичні умови, здебільшого надають перевагу вівчарству та розведенню великої рогатої худоби. Водночас у розвитку особистих господарств населення, зокрема щодо виробництва в них тваринницької продукції у гірській зоні, є низка невирішених проблем, серед яких треба виокремити невизначеність стосовно раціональних розмірів

господарств, організації в них виробництва продукції тваринництва і кормів, обчислення відповідних затрат і рівня економічної ефективності як окремих видів продукції, так і виробничої діяльності господарств загалом. Не вирішеними залишаються питання забезпечення господарств молодняком племінних тварин, організації переробки і реалізації продукції. Тобто розвиток тваринництва в цьому регіоні має спонтанний характер і є відокремлений від науково-дослідних розробок у цій сфері діяльності. Це своєю чергою призводить до бездумного винищення поголів'я племінних тварин і нераціонального використання природних ресурсів.

Аналізуючи розвиток сільського господарства областей регіону, можна дійти висновку, що впродовж останніх років низька врожайність деяких сільськогосподарських культур призвела до спаду їх середньорічного виробництва.

Проблема підвищення врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тваринництва надзвичайно актуальна в контексті забезпечення продуктами живлення не тільки місцевого населення, а й великого контингенту відпочиваючих. Це стосується зокрема гірських районів Карпат, а також таких курортно-оздоровчих комплексів, як Трускавець і Моршин, де щороку відпочиває понад 4 млн людей. Така ситуація склалася внаслідок кризових явищ, які виникли в економіці країни. Багато сільськогосподарських підприємств досліджуваного регіону є збитковими, а деякі перебувають на межі банкрутства. Вивести їх із тривалої фінансової кризи можливо лише завдяки чітко спланованим діям уряду держави стосовно аграрної політики регіону, інвестуванню та державних дотацій.

Окрім сільського господарства в соціально-економічному розвитку цього регіону важливе місце належить багатим лісовим ресурсам. Ліс в українській частині Карпатського єврорегіону виконує декілька функцій. Це одна з найважливіших галузей регіону, яка має великий вплив на економічний розвиток певної території. У соціальному аспекті ліс, лісорозведення, лісорозробка, заготівля і переробка лісосировини є винятково важливими об'єктами використання порівняно великої частини робочої сили. Це має надзвичайно важливе значення, оскільки лісове господарство забезпечує роботою чимало працівників, знижуючи рівень безробіття. Наявність у Карпатських лісах їстівних грибів, лікарських рослин і ягід теж є винятково важливою рисою заданого регіону. У найвіддаленіших гірських районах вони надалі залишаються основним джерелом забезпечення безпосередніх потреб сільського населення. Крім того, ліс для регіону має й водорегулююче, протиерозійне, рекреаційне, кліматичне та екологічне значення.

Надзвичайно важливе постає питання охорони та збереження природної різноманітності українських Карпат. Адже це місце проживання не лише етнічного населення заданої території, а й існування багаточисленної популяції фауни та флори. Природний потенціал рекреації доповнюється й багатим арсеналом історії та культури. У регіоні взято під охорону десятки тисяч пам'яток архітектури, створено природні заповідники та дендропарки, які викликають інтерес у туристів і є місцем збереження рідкісних видів тваринного та рослинного світу.

Висновки

1. Єврорегіони – найвища з організаційних форм транскордонних відносин, їх діяльність розглядають як один з елементів загальноєвропейської системи пріоритетів і відповідає принципові інтеграції держав через інтеграцію її регіонів.

2. Основним принципом формування єврорегіонів є однакові права усіх сторін, що дає змогу створення організаційної структури та системи фінансування у формі міжнародних і міжрегіональних асоціацій, об'єднань, консорціумів.

3. Україна володіє значним геополітичним потенціалом для розбудови ефективного транскордонного співробітництва. Для його реалізації потрібна якісно нова регіональна політика центральних і місцевих органів влади, зростання ролі регіонів, розширення їх відповідальності, дотримання мінімальних соціальних стандартів населення.

3. Для Української частини Карпатського єврорегіону характерне багатогалузеве сільське господарство. У гірських районах Карпат багато проблем виникає через низький рівень землезабезпеченості, а також обмеженість посівних площ, що своєю чергою впливає на темпи зростання валової продукції сільського господарства. Характерною особливістю аграрного сектора Карпатського регіону є висока питома вага підсобного господарства в загальному обсязі продукції рослинництва і тваринництва. Крім сільського господарства, в соціально-економічному розвитку цього регіону важливе місце належить багатим лісовим ресурсам, які в українській частині Карпатського єврорегіону виконують декілька функцій.

4. Охорона та збереження природної різноманітності українських Карпат залишається однією з важливих проблем не лише аналізованого регіону, а й цілої держави. Це місце перебування великої кількості фауни та флори, притаманної лише заданій території.

Бібліографічний список

1. Беленький П. Ю. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів // Регіональна політика : методологія, методи, практика : монографія / П. Ю. Беленький, Н. А. Мікула ; за ред. академіка НАНУ М. І. Долішного. – Львів : НАН України. Інститут регіональних досліджень, 2001. – 719 с.
2. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. – Мадрид : Рада Європи, 1980. – 35 с.
3. Регіональні агропромислові комплекси України (теорія та практика розвитку) / за ред. акад. УААН П. П. Борщевського. – К. : Наук. думка, 1996. – 262 с.
4. Черевко Г. В. Проблеми продовольчої безпеки України / Г. В. Черевко, Г. Б. Іваницька // Україна в XXI столітті : концепції та моделі економічного розвитку : матеріали доповідей V Міжнар. конгр. укр. економістів, м. Львів, 22-26 травня 2000 р. : 2 Ч. / НАН України. Інститут регіон. досліджень ; відпов. ред. акад. НАН України М. І. Долішній. – Львів, 2000. – Ч. 1. – С. 62-65.

5. Черевко Г. В. Державне регулювання ринкової аграрної економіки / Г. В. Черевко // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Стратегія розвитку агропромислового комплексу : Вип. XIII / НАН України. Інститут регіональних досліджень ; Редкол. : відпов. ред. академік НАН України М. І. Долішній. – Львів, 2000. – С. 114-121.
6. Сільське господарство України за 2008 рік : статистичний збірник / Державний комітет статистики України за редакцією М. Ю. Остапчука. – К. : , 2009. – 370 с.
7. Regional Policy Goes East: Essays on Trends and Lessons Learned for Regional Development Policy in Central and Eastern Europe. Ed. by Vasil Hudak, Henrik Huitfeldt and Edward J. Meegan. – Prague. 1999. – 110p.
8. Goldberg R.A. A Concept of Agribusiness / Ray A. Goldberg, John H. Davis. – Boston : Harvard University Graduate School of Business Administration, 1987. – 550 p.
9. Applications to Agriculture and Agribusiness, by Roy, Corty and Sullivan / Agricultural economics textbook / The Interstate, 1971. – 445 p.
10. <http://en.wikipedia.org/wiki/Euroregion>
11. <http://www.franko.lviv.ua/rasd/uk/zagalna/index.htm>

Бенцак О. Анализ и особенности аграрного бизнеса в Украинской части Карпатского еврорегиона

Рассматриваются и анализируются особенности аграрного бизнеса в Украинской части Карпатского еврорегиона, а также цели создания эффективного развития трансграничного сотрудничества между Украиной и ЕС.

Ключевые слова: аграрный бизнес, трансграничное сотрудничество, еврорегион.

Bentsak O. Concept and Specific of Agribusiness in Ukrainian Part of Carpathian Euroregion

Agribusiness plays an important role in the process of economic integration and is an integral part of market economy. Specific of cross-border cooperation in agribusiness in the Ukrainian part of Carpathian Euroregion are investigated and analyzed in this article. The Ukrainian part of Carpathian Euroregion is situated on the territory of four regions (oblasts): Lviv, Ivano-Frankivsk, Chernivtsi and Transcarpathian. Its favourable geographical location has influenced the development of agricultural industry and promotes the expansion of foreign cooperation. The specific feature of Ukrainian part of Carpathian Euroregion is high density of population that mostly lives in rural areas and agriculture continue to be the major generator of its economic activity. Some districts especially in the mountain regions have less arable lands because most of the territory is under woods. Moreover, the climatic conditions in this region limit the potential of local agriculture. As the result of this the quantity of agricultural firms in those regions is much lower.

Key words: agribusiness, cross-border cooperation, euroregion.

